Zienswijze Ontwerp-Nota Ruimte Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen Rijksuniversiteit Groningen

December 2025

Deze zienswijze is opgesteld aan de hand van een lees- en discussiegroep van experts die zijn verbonden aan de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.

Algemeen

Een plan voor het land: de ontwerp-Nota Ruimte. Na een periode van luwte in de ruimtelijke ordening erkent het Rijk de noodzaak van nationale sturing op de inrichting van Nederland. Geworteld in de stevige traditie van de ruimtelijke ordening, onderstreept de nota de urgentie van een toekomstbestendige ruimtelijke inrichting in de context van demografische, sociaal-economische, geopolitieke en klimatologische ontwikkelingen. We ondersteunen van harte de integrale en lange-termijn visie op de ruimtelijke inrichting van Nederland.

De nota benadrukt het belang van duidelijke keuzes en de richtinggevende functie van de nota heeft een serieuze invulling gekregen. Zo wordt in de nota nadrukkelijk gekozen voor het actief spreiden van wonen en werken naar regio’s buiten de Randstad, voorrang voor energie-infrastructuur en ruimte voor defensie.

Expliciteer onderliggende waarden

Hoewel de Ontwerp-Nota Ruimte vanuit verschillende invalshoeken (integraal) naar de ruimte kijkt, is de verbinding tussen de invalshoeken nog beperkt. De integrale beelden zijn 'stapelkaarten' die verschillende ideeën op elkaar leggen zonder deze duidelijk met elkaar te verbinden. Dit brengt verschillende vormen van ruimtegebruik, soms van dezelfde plek, in kaart, maar specificeert vervolgens niet hoe om te gaan met mogelijke kansen of belemmeringen van dergelijk meervoudige ruimtegebruik. Omdat de

onderliggende waarden onduidelijk blijven - wat is het doel van de voorgestelde ordening van de ruimte - blijft onduidelijk hoe hierin keuzes kunnen worden gemaakt.

Het ontwijken van het expliciteren van waarden die ten grondslag liggen aan de nota is problematisch. Dergelijke waarden vormen een belangrijk kompas in het maken van keuzes en afwegingen, zeker daar waar ontwikkelpaden nog openliggen (bijv. rond circulariteit) of wanneer er door de tijd nieuwe opgaven ontstaan (bijv. geopolitieke veranderingen). Daarnaast biedt het duidelijkheid over waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt, en op welke basis toekomstige keuzes zullen worden gemaakt. Kortom, het expliciteren van waarden helpt de visie robuuster te maken onder veranderende omstandigheden, omdat ze houvast bieden in het reageren op en omgaan met nieuwe kansen en bedreigingen.

Geef inzicht in de beleving en het welzijn van verschillende groepen

De Ontwerp-Nota Ruimte richt zich op de ordening van de fysieke ruimte. Hoe die ruimte wordt beleefd en ervaren door bewoners krijgt veel minder aandacht. Er wordt gesteld dat ‘een goede en gezonde leefomgevingskwaliteit’ nationaal belang nummer één is, maar het begrip krijgt geen duidelijke invulling. Het gaat eraan voorbij dat de invulling van ‘goede leefomgevingskwaliteit’ kan verschillen tussen individuen en groepen. De één wil verspreide woningen in het groen, een ander compacte steden met ruimte voor natuur en landbouw ertussen. Een boer heeft andere eisen aan de ruimte dan een pendelende inwoner uit hetzelfde dorp. Hoe mensen hun omgeving ervaren en betekenis geven heeft een sterke invloed op hun welzijn, maar vereist dus oog voor overeenkomsten en verschillen.

Wat mensen zien en ervaren als ruimtelijke kwaliteit verschilt en in het bijzonder tussen hen die willen wonen, ondernemen, of boeren. Net zoals niet alles overal mogelijk is, is ook niet alles mogelijk voor iedereen. Daarom dient de nota te worden aangevuld met beelden, verhalen en scenario’s van de ruimtelijke kwaliteiten die toekomstig Nederland gaat bieden, vanuit het perspectief van bewoners, ondernemers, boeren, of een andere bevolkingsgroep of activiteit. Alleen dan wordt zichtbaar wat de visie betekent voor verschillende gebieden en gebruikers.

Landbouw en natuur

De Ontwerp-Nota Ruimte heeft volop aandacht voor de spanningen in het rurale gebied. Ze vertaalt deze naar een vijftal opgaven en ambities, die neerkomen op gevolgen van klimaatverandering (met name waterproblematiek) en teruggang in bodemkwaliteit. Ook hier is het opvallend dat vooral de landschap-fysieke aspecten worden benoemd, en dat de woonkwaliteiten en beleving nauwelijks naar voren worden gebracht. Bovendien wordt de fysieke laag gezien als een laag die ten dienste staat aan landbouw als belangrijkste landschappelijke functie.

Benoem kansen voor landschap, natuur en landbouw over regionale grenzen heen

Voor landbouw en natuur ontbreekt het denken tussen regio's. De nota schetst goed hoe een regio zich kan ontwikkelen op basis van de huidige inrichting, het landschapstype, het cultuurlandschap en de bodem en waterkarakteristieken. Dat hierbij geen relaties worden gelegd tussen de verschillende regio's is zowel zorgelijk als een gemiste kans. Waar worden wateroverschotten of de stroming van (grond)water tussen regio's afgewenteld op lager liggende aangrenzende regio's? En hoe kan het verbinden van landschappelijk over regio's heen de natuur- en belevingswaarden versterken? Kortom, de nota behoeft een sterkere visie op de toekomst van landschap, natuur en landbouw over regionale grenzen heen.

Geef invulling aan een 'breder natuurbegrip' vanuit een ecosysteemperspectief

De nota bepleit een 'breder natuurbegrip' buiten de Natura2000 gebieden. Ze streeft naar 'natuur buiten beschermde natuurgebieden en functiecombinaties, waardoor de benodigde ruimtelijke uitbreiding van natuurareaal beperkt wordt'. Dit interpreteren we als 'we kunnen zelf kiezen wat we natuur noemen'. Dit doet geen recht aan en het belang van het functioneren van ecosystemen en hun essentiële diensten voor onze maatschappij. We pleiten daarom voor een uitwerking van het 'breder natuurbegrip' op basis van een ecosysteemperspectief, waarin menselijke acties deel uitmaken van dit systeem.

Water en bodem

De Ontwerp-Nota Ruimte onderstreept de noodzaak om te investeren in het toekomstbestendig maken van het watersysteem. De ontwikkeling van Nederland wordt terecht begrepen als een die nauw verbonden is met het water. De Nota streeft ernaar opties voor het aanpassen aan een veranderend klimaat open te houden.

Versterk de positie van de waterschappen in het maken van ruimtelijke keuzes

Een gezonde bodem en toekomstbestendige waterhuishouding zijn basisvoorwaarden voor de ruimtelijke ontwikkeling van ons land. Het vervangen van ‘water en bodem sturend’ als sturend principe door ‘rekening houden met water en bodem’ ontkent dit en dat is verontrustend. Zo is voldoende zoet water van goede kwaliteit essentieel voor het drinkwater, de landbouw en de borging van natuurwaarden. De afzwakking tot ‘rekening houden met’ maakt het vooral lastig voor de waterschappen om een belangrijke rol te nemen in het veilig en leefbaar houden van Nederland in het licht van klimaatverandering. We verzoeken de afzwakking te heroverwegen en anders de positie van de waterschappen op een andere manier te verstevigen.

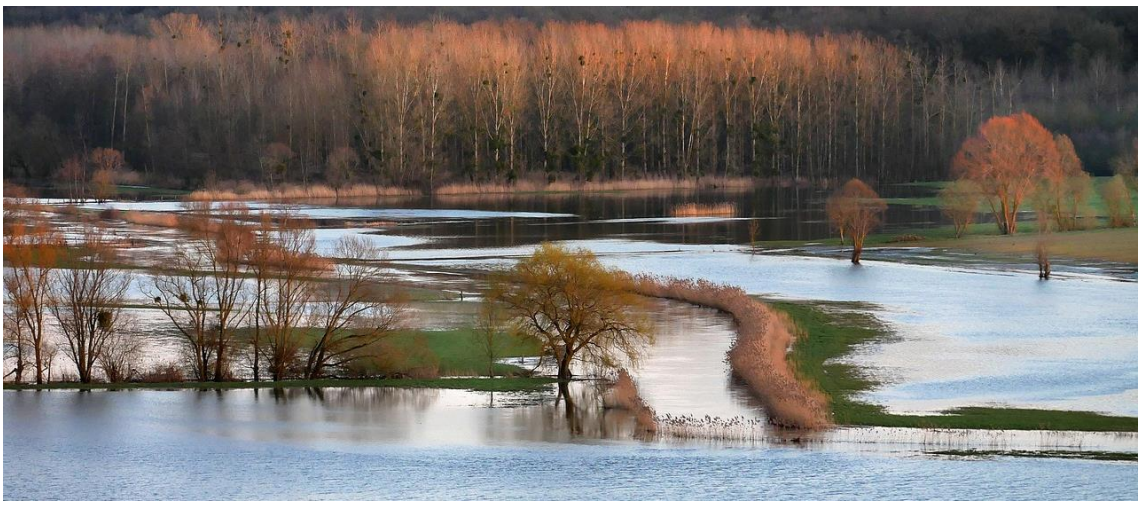

Geef meer duidelijkheid over de toekomst van Nederland als waterland

De ontwikkelingsrichtingen met betrekking tot water en bodem zijn ambigu. Zo wordt gesteld dat we in de toekomst een zeespiegelstijging tot wel vijf meter aan kunnen, wat op zijn minst discutabel is. Bovendien suggereert dit dat we (nog) voor lange tijd veilig zijn achter onze dijken. Tegelijkertijd stelt de nota dat ons landgebruik ingrijpend moet worden aangepast, waarmee de nota erkent dat het klimaat flink verandert. Waar het gaat om de zoetwatervoorziening wordt gestreefd naar ‘regionale systemen in balans’, maar de nota geeft weinig richting aan de invulling hiervan. Ook is er geen aandacht voor innovatieve vormen van klimaatadaptatie zoals drijvend bouwen. We roepen daarom op tot scherpere keuzes en een wenkend en vernieuwend toekomstperspectief voor het volgende hoofdstuk in het verhaal van Nederland waterland.

Wonen, werken en bereikbaarheid

In de Ontwerp-Nota Ruimte is veel aandacht voor het belang van voorzieningen, vooral in combinatie met werken en wonen. Daarbij is ‘nabijheid’ een van de centrale uitgangspunten, om zowel bereikbaarheid op peil te houden en onnodige mobiliteit te voorkomen.

Formuleer een strategie voor voorzieningenbehoud in het landelijke gebied

Een invulling van de betekenis van nabijheid van voorzieningen in het landelijk gebied ontbreekt. Ook is er een paradox met de elders genoemde wens voor concentratie van regionale voorzieningen. De nota streeft naar het behouden van dorpsvoorzieningen vanwege hun belangrijke sociale en symbolische waarde. Echter, zonder subsidies voor lokale ondernemers, uitzonderingsregelingen voor kleine scholen en incentives voor dorpsdokters is een verdere teloorgang van lokale voorzieningen aannemelijk vanwege de effecten van schaalvergroting. Het valt te betwijfelen of ‘een straatje erbij’ hier voldoende tegenwicht aan kan bieden. Daarom roepen we het Rijk op haar inzet op behoud van voorzieningen in het landelijk gebied te verduidelijken; hoe wordt nabijheid geborgd, wie is verantwoordelijk en hoe wordt deze inzet duurzaam bekostigd?

Energie en klimaat

De Ontwerp-Nota Ruimte erkent dat energie een sturende voorwaarde is geworden in de ruimtelijke planning. Positief daarin is de expliciete aandacht voor de rol van zware industriële clusters en infrastructuur. Het is echter zowel opvallend als zorgelijk dat er nauwelijks tot geen aandacht is voor de rol van duurzame opwekking op land en de opslag van energie.

Formuleer voorwaarden voor een goede inpassing van energie

Indien Nederland in 2050 voor een groot deel haar eigen energie wil opwekken, is een versnelling nodig van de opwekking van duurzame energie op land. Deze opgave wordt groter als blijkt dat de doelstellingen voor wind op zee naar beneden moeten worden bijgesteld. Het verleden laat zien dat strakke sturing van bovenaf lastig is én

dat samenwerking tussen ministeries noodzakelijk is. Juist het ruimtelijke domein kan een hierin belangrijke rol spelen, door spelregels en condities te geven waaronder projecten van verschillende aard en omvang gewenst zijn of zijn toegestaan, en op welke type locaties. We pleiten dan ook voor het opnemen van deze spelregels en condities in de nota. Daarin is het zinvol de rol van netbeheerders in relatie tot opslag en prioritering van investeringen mee te nemen.

Verbeter de toepassing klimaatscenario's
De Ontwerp-Nota Ruimte geeft op pagina 36 in paragraaf 3.5 een beeld van de verwachte zeespiegelstijging op basis van de zogenaamde Shared Socioeconomic Pathways (SSP) scenario's van het IPCC. Deze zijn onjuist uitgelegd omdat temperatuur wordt verwarmd met . stralingsforcering. Dit is uitgelegd op pagina 54 van het IPCC rapport 'Climate Change 2021 The Physical Science Basis' (doi: 10.1017/9781009157896.006.)

Over de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen

De Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijkuniversiteit Groningen, verzorgt onderwijs en onderzoek op het gebied van Geografie, Demografie en Planologie. Het onderzoeksprogramma TRACE omvat drie thema's: transformaties, gemeenschappen en omgeving. Met twee bachelor- en zeven masteropleidingen biedt de faculteit brede mogelijkheden aan 1100 studenten. De faculteit heeft als missie om bij te dragen aan duurzame, sociaal rechtvaardige ruimtelijke innovaties en transformaties die het welzijn op lokaal en mondiaal niveau vergroten.

Contactpersonen
Sander van Lanen
Universitair docent stedelijke armoede & ongelijkheid
s.van.lanen@rug.nl

Ward Rauws
Universitair hoofddocent planologie
w.s.rauws@rug.nl